

شناختی شیوه‌ی جابر

علیرضاها

سرنشانه	هاشمی، نژاد، علیرضا، ۱۳۴۴
عنوان و نام پدیدآور	سبک‌شناسی خوشنویسی فاحرم علیرضا هاشمی نژاد [برای] دانشگاه شهید باهنر کرمان
مشخصات نشر	تهران: فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران: مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری، متن، ۱۳۹۳
مشخصات ظاهری	۱۸۰ ص: مصور
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۲۳۲-۲۰۲-۲
وضعیت فهرست‌نویسی	فهرست
یادداشت	کتابنامه
موضوع	خوشنویسی - ایران - تاریخ - قرن ۱۳۰۰ ق
موضوع	ایران - تاریخ - قاجاریان، ۱۱۹۳-۱۳۲۴ ق
شماره افزوده	دانشگاه شهید باهنر کرمان
شماره افزوده	فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران: مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری، «متن»
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۳: NK ۳۶۲۹/۴۲۵۲
رده‌بندی دیوپی	۷۴۵/۶۱۹۵
شماره کتابشناسی ملی	۳۴۶۹۱۵۷

مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری، «متن»
دانشگاه شهید باهنر کرمان

سبک‌شناسی خوشنویسی قاجار

علیرضا هاشمی نژاد

ویراستار: اعظم حاجی‌علی‌اکبر

ص: جمه‌آرا: میثم رادمهر

طبع: چاپ: رضی حیویی

خوشنویسی: علیرضا هاشمی نژاد

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۳

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

لینوگرافی: فرایند

چاپ: شرکت چاپ و نشر

ISBN 978-964-232-202-2

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۳۲-۲۰۲-۲

کلیه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

مؤسسه: تهران انتهای خیابان فلسطین جنوبی، خیابان لقمان ادهم، بن بیست بودرحمهر، شماره ۴
مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری «متن»، تلفن: ۴-۶۶۴۶۸۶۹۲-۴ دورنگار: ۶۶۹۵۱۶۶۲ صندوق پستی: ۱۳۷۷ ۱۳۱۴۵
پست الکترونیک: Info@matnpublishers.ir

فروشگاه مرکزی: خیابان ولی‌عصر، نرسیده به چهارراه طالقانی، شماره ۱۵۵۰، ساختمان مرکزی فرهنگستان هنر، تلفن: ۶۶۴۹۰۹۹۰

فروشگاه اینترنتی: www.matnpublishers.ir

فهرست مطالب

فهرست و منابع تصاویر / ۷	ب) سبک‌شناسی قلم نسخ در دوره قاجار / ۷۴
مقدمه استاد آیدین آغداشلو / ۱۱	ج) برخی از نسخ‌نویسان بزرگ دوره قاجار / ۸۸
دیاچه / ۱۳	سبک‌شناسی قلم ثلث در دوره قاجار / ۸۹
فصل اول: در شناخت کلیات تاریخی و فرهنگی دوره قاجار / ۱۹	فصل ششم: تحلیل سبک‌شناسی و زیبایی‌شناسی قلم‌های ایرانی در دوره قاجار / ۹۷
فصل دوم: اصطلاح‌شناسی / ۲۹	سبک‌شناسی قلم تعلیق / ۹۹
تعریف خوشنویسی / ۳۱	سبک‌شناسی قلم نستعلیق / ۱۰۱
زیبایی‌شناسی خوشنویسی / ۳۳	الف) نگارهای تحولات سبک‌شناسی قلم نستعلیق تا پیش از قاجار / ۱۰۱
سبک‌شناسی خوشنویسی / ۳۵	ب) سبک‌شناسی قلم نستعلیق در دوره قاجار / ۱۰۶
فصل سوم: کلیات تاریخ خوشنویسی و پیشینه قلم‌های گوناگون تا دوره قاجار / ۳۹	۱. سبک دوره اول / ۸
کلیات تاریخ خوشنویسی / ۴۱	۲. سبک دوره دوم / ۳
پیشینه اقلام سته (قلم‌های ششگانه) / ۴۳	۳. سبک دوره سوم یا سبک «رزاق» یا رضا کلهر / ۱۱۸
پیشینه گروه اقلام ایرانی / ۴۸	ج) کتیبه‌نویسی و قلم نستعلیق / ۲۴
فصل چهارم: درباره جایگاه خوشنویسی در دوره قاجار / ۵۷	سبک‌شناسی قلم شکسته / ۱۲۸
فصل پنجم: تحلیل سبک‌شناسی و زیبایی‌شناسی اقلام سته در دوره قاجار / ۶۳	الف) بررسی تحولات سبک‌شناسی قلم شکسته تا پیش از قاجار / ۱۲۸
سبک‌شناسی قلم‌های محقق و ریحان در دوره قاجار / ۶۵	ب) سبک‌شناسی قلم شکسته دوره قاجار / ۱۳۲
سبک‌شناسی قلم‌های توقیع و رقاع در دوره قاجار / ۶۵	ج) پیدایش نوع تحریری یا شکسته تحریر / ۱۳۸
سبک‌شناسی قلم نسخ در دوره قاجار / ۶۷	تحلیل زیبایی‌شناسی خوشنویسی دوره قاجار / ۱۳۹
الف) پیشینه نسخ ایرانی پیش از قاجار / ۶۷	منابع و مأخذ / ۱۴۷
	نمایه / ۱۵۳
	تصاویر رنگی / ۱۶۱

مقدمه

کتاب سبک‌شناسی خوشنویسی قاجار از مهم‌ترین و ضروری‌ترین کتابهایی است که تا به امروز در زمینه خوشنویسی ایرانی به بررسی و تحلیل شده است.

این کتاب تنها به محدوده‌های محدود و نامشخص نگذاشته و در بررسی زمینه شکل‌گیری خوشنویسی دوره قاجار، به صورت متنی دقیق و علمی و خلاقانه‌ای درباره جوهره و ذات خوشنویسی اسلامی در آمده است، که در کنار ترسیم تاریخ تحول و سیر تغییرات آن، به پیدایش قلمها و شیوه‌های گوناگونی، که ناگزیر در پی فراوریهای خلاقه پدیدار می‌شدند، مسائل و زمینه‌های تاریخی و هنری و اجتماعی آن را جست‌وجو می‌کند.

یکی از امتیازات خاص این کتاب و تحقیق، در تازگی نگارش آن است به یکی از قطعی‌ترین و محکم‌ترین موضوعاتی که اغلب گمان می‌شود جای بحث و سنجش در ندارد و مواردی از آن جزء مسلمات به شمار می‌رود، که اینطور نیست و باب نظریه‌های تازه را در آن نیز می‌توان مسدود شمرد و غلط نیست اگر خالی بودن عرصه تحقیق و فرایافتهای تازه در این زمینه را به همین طرز مسدودکننده نسبت داد.

از این موارد می‌شود به عوامل پیدایش خط نستعلیق و تعیین نمونه‌های اصیل و تقابل و بحث درباره میرزا رضای کلهر و پرداختن به اختصاصات سبک او و جدا کردن واقعیت از تحسین محض، و دهها مورد دیگر اشاره کرد، که نشانه شیوه تحقیق بی‌مجامله و شجاعانه مؤلفی است که برخلاف تمجیدها و تعارفهای رایج در تذکره‌های ایام گذشته، می‌خواهد باب گفت‌وگوی فنی و تخصصی مبتنی بر جست‌وجوی اصالتها و رخدادهای تعیین‌کننده را باز کند و مباحث تحلیلی را پایه کار خود قرار دهد.

خوشنویسی قاجار از محدود حوزه‌های آسیب‌ندیده هنر و فرهنگ قرنهای سیزدهم و چهاردهم هجری قمری ایران است که برخلاف نگارگری و معماری و بافندگی و هنرها و فنون دیگر، از ترکیبی انفعالی با فرهنگ دوران تجدد جهانی برخوردار نشد و این دوره فترت طولانی را با سلامتی نسبی گذراند و در طول زمانی بیش از یک صد سال، نه تنها جمع کثیری از خوشنویسان بزرگ و قلمهای مختلف را حاصل داد که با جست‌وجو و تداوم در زمینه‌هایی چون سیاه‌مشق و کتیبه‌نویسی نستعلیق به فضاهای تازه‌ای

دست یافت که پیش از آن با چنین وسعت و قوتی قرین نبود و شگفت انگیز است تماشای حاصل کار هندیان بزرگ این دوره که نه تنها قلمهای دوران خود را به شایستگی به تعالی رساندند، که در قلمهای چون شکسته نستعلیق و تعلیق و رقاع نیز آفاق جدیدی را گشودند و مخصوصاً قلم تعلیق را که به سلی در محافل فراهمی قرار گرفته بود تجدید حیات دادند.

خوشنویس دوره قاجار را باید با نگاهی تازه تماشا کرد که مؤلف کوشای این کتاب چنین امر مهمی را با لیاف بر عهده گرفته و تصویری جامع از کار عظیم خوشنویسان بزرگی را که در یک قرن و اندی، عالی ترین نمونه های مکتوب را خلق کرده اند ارائه داده است، تصویری که به طور اخص به آن پرداخته نشده و جایگاه بی قیاسی که کمتر بازگو شده است و به همین دلیل باید از توجه و سعی و پیگیری مؤلف فرهیخته این کتاب سپاسگزار بود. کتاب سبک شناسی خوشنویسی قاجار، چشم انداز قابل توجهی را در زمینه تحقیق خوشنویسی ارائه می دهد و فراهم می آورد و مخصوصاً اگر در یاد داشته باشیم که از حیث نقد و نظر و بررسی فن شناسانه مستقل چه کمبود عظیمی وجود دارد و کمتر محقق و اهل نظری در طول یک صد سال گذشته با چنین تید و تاه به بررسی خوشنویسی پرداخته است، آن وقت به این نتیجه امیدوار کننده می رسیم که هنرهای سنتی ایران می توانند، بی تکیه چندان زیادی به کار محققان غیر ایرانی، به نتایجی درخشان و دست اول مانند سبک نایل شوند و نسل جدیدی از صاحب نظران، فرهنگ معاصر ما را رهبری کنند.

آیدین آغداشلو